

DREPTURI *VERSUS* SECURITATE.
ANALIZĂ ATITUDINALĂ DE TIP CLUSTER

DARIE CRISTEA*

IRINA ZAMFIRACHE**

RAISA-GABRIELA ZAMFIRESCU***

Abstract. *Security culture and political culture play an important role in understanding the concept of security and what security means for the citizens. Whether we are talking about the intelligence services or the commercial activities undertaken by the hipermarkets and banks, personal data, human rights and security are important issues. In this paper we use the data collected for the Barometer of Security Culture in Romania and we classify Romanian respondents in three attitudinal profiles regarding their position, perception and attitude of pro-security and/or pro-rights through items that address exceptional situations, but also current ones from the national politics. This empirical classification captures statistical variability and helps build a more nuanced profile for Romania, in order to adapt national awareness policies to security, including better programs for Romanians in order to understand and develop a culture of security.*

Keywords: *Security; Human rights; Survey research; Attitudinal clusters; Security culture.*

Drepturi și/sau securitate?

Acest articol explorează raportarea publicului din România la cunoscuta dilemă drepturi *versus* securitate. Dacă anul 1990 a adus acesteia un răspuns centrat mai degrabă pe ideea de drepturi și o reconfigurare proporțională a sistemului internațional, tot ce se întâmplă după 11 septembrie 2001 până în prezent pare să revalorizeze ideea de securitate. Se întâmplă acest lucru pentru că se caută echili-

* Darie Cristea este prodecan și conferențiar universitar dr. la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București; cercetător științific gr. III la ISPRI-Academia Română și director științific la Fundația Universitară a Mării Negre; darie.cristea@sas.unibuc.ro.

** Irina Zamfirache este lector dr. la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București; irina.zamfirache@gmail.com.

*** Raisa-Gabriela Zamfirescu este student doctorand în cadrul Școlii Doctorale de Sociologie, Universitatea din București; raisa.zamfirescu@gmail.com.

brarea drepturilor și libertăților cu securitatea sau ne aflăm într-o mutare treptată a accentului pe securitate în politicile naționale și globale? Există riscul ca în 30 de ani de la sfârșitul Războiului Rece să trecem de la o relativă ignorare a securității militare la o nouă dilemă de securitate globală?

Desigur, configurația mediului internațional de securitate se judecă la diferite niveluri. Unul dintre acestea este strâns legat de cultura de securitate, aceasta, la rândul ei, putându-se referi la cultura de securitate a decidenților politico-militari și a profesioniștilor din domeniu, dar și la cultura de securitate a maselor, a publicului larg. Desigur, e inutil să mai argumentăm importanța opiniei publice într-o societate democratică, deci este evidentă și utilitatea studierii, dacă nu a configurării unei culturi publice de securitate în consonanță cu valorile unei societăți democratice.

O particularitate a conceptului de cultură de securitate este aceea că ne-am aștepta ca, la nivel internațional, să existe mai multă literatură de specialitate, atât conceptuală cât și empirică, în ceea ce privește această problemă. Akhyari Nasir et. al.¹ trece în revistă dimensiunile folosite pentru a descrie conceptul de cultură de securitate și ajunge la concluzia că nu există un consens, identificând între una și optsprezece dimensiuni sau sub dimensiuni, în funcție de studiu.

Relația securitate – drepturi trebuie înțeleasă ținând cont de tipul de drepturi și de specificitatea acestora, inclusiv de cât de clară este definiția și percepția drepturilor în raport cu obligațiile.² Un alt element care trebuie avut în vedere se referă la legitimitatea statului de a restrânge anumite drepturi cu scopul de a întări securitatea națională. Distincția dintre starea normală de securitate și starea de urgență este, de asemenea, analizată în contextul restrângerii drepturilor.³ Una dintre concluzii este că restrângerea drepturilor este comună sau mai comună în statele care prioritizează securitatea națională și care se declară ca fiind naționale.⁴

Golder și Williams⁵ analizează instrumentele internaționale pentru definirea și apărarea drepturilor omului și concluzionează că drepturile omului, deși sunt esențiale pentru funcționarea democrațiilor liberale occidentale moderne, nu sunt totuși inviolabile. Acestea pot fi abrogate sau modificate cu scopul de a compensa sau satisface obiectivele sociale, precum protecția securității naționale. Drepturile omului și securitatea națională pot fi echilibrate sau reconciliate prin reconceptualizarea legislației în domeniul securității, cu accent pe asigurarea condițiilor necesare pentru menținerea păcii, prosperității și bunăstării umane.⁶

¹ Nasir, Akhyari, Arshah, Ruzaini Abdullah et. al., „An Analysis on the Dimensions of Information Security Culture Concept: A Review“, *Journal of Information Security and Applications*, 44, 2019, pp. 12-22

² Sjaastad, Espen și Bromley, Daniel W., „The Prejudices of Property Rights: On Individualism, Specificity, and Security in Property Regimes“, *Development Policy Review*, Vol. 18, Blackwell Publishers, Oxford, 2000.

³ Cameron, Iain, *National Security and the European Convention on Human Rights*, Kluwer Law International, Hague, 2000.

⁴ Yazici, Emir, „Nationalism and Human Rights“, *Political Research Quarterly*, 72(1), 2019, pp. 147-161.

⁵ Golder, Ben, și Williams, George, „Balancing National Security and Human Rights: Assessing the Legal Response of Common Law Nations to the Threat Of Terrorism“, *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 8(1), 2006, pp. 43-62.

⁶ *Ibidem*.

Conceptul sociologic de cultură și cel de cultură politică pot oferi, împreună cu o corectă evaluare a ideii de securitate, o bază foarte puternică pentru fundamentarea culturii de securitate.

Deși pornește de la un studiu numit *Barometrul culturii de securitate* (în România), acest articol caută să tipologizeze doar o dimensiune a acesteia. Așa cum precizăm la început, ne vom opri doar asupra dimensiunii Securitate vs. Drepturi din operaționalizarea pe care am dat-o culturii de securitate pentru cazul actual al țării noastre.

Precizări metodologice

Pe 3 aprilie 2018 se lansa în Aula Academiei Române primul *Barometru al culturii de securitate din România* și una dintre puținele cercetări de acest tip la nivel internațional. Cercetarea a fost rezultatul unei colaborări dintre LARICS/ISPRI și INSCOP, coordonată de Dan Dungaciu și Darie Cristea. Ea a avut la bază un model operațional al culturii de securitate din România transpus, în scopul culegerii datelor, într-un sondaj de opinie reprezentativ la nivel național (datele tehnice ale cercetării se găsesc aici: <https://larics.ro/wp-content/uploads/2018/04/Raport-sondaj-INSCOP-barometru-LARICS-partea-1.pdf>).

Sondajul de opinie *Barometrul culturii de securitate* a avut ca instrument de cercetare chestionarul aplicat de operatorii de interviu la domiciliul a 1000 de respondenți cuprinși în eșantion, eșantion reprezentativ pentru populația neinstituționalizată a României, cu vârsta de 18 și peste 18 ani, multi-stratificat și probabilistic. Eșantionul a fost validat pe baza datelor oficiale ale Institutului Național de Statistică și a avut o marjă de eroare de +/- 3% la un nivel de încredere de 95%, parametri uzuali pentru un studiu sociologic de acest tip. Datele au fost culese în perioada 9-19 februarie 2018.

Conceptul de cultură de securitate a fost descris prin șapte dimensiuni polare, selectate pentru relevanța dezbaterilor pe respectivele tematici în societatea românească actuală. Fiecare dimensiune este subîntinsă de câte cinci indicatori, indicele culturii de securitate astfel construit ridicându-se la un total de 35 de indicatori. Cele șapte dimensiuni sunt următoarele:

- Încredere/Neîncredere
- Localism/Globalism
- Realism/Liberalism
- Optimism/Pesimism
- Securitate/Drepturi
- Implicare/Apatie
- Conspirativism/ Raționalism.

Cei cinci indicatori care definesc dimensiunea care ne interesează pentru analiza de față (**Securitate vs. Drepturi**) sunt următorii: 1. restrângerea anumitor drepturi pentru sporirea siguranței; 2. importanța respectării vieții private proprii;

3. verificarea modului în care sunt folosite informațiile obținute din interceptări;
 4. colectarea de informații personale de către entități comerciale (băncile, corporațiile și hipermarketurile); 5. evaluarea ideii că infractorii au prea multe drepturi.⁷

*Deci, drepturi sau securitate?
 O tipologie rezultată din analiza cluster*

Scopul nostru este acela de a observa cum sunt percepute drepturile cetățeanului în raport cu ideea restrângerii și a diminuării acestora în scopul securității individuale și colective. Pentru a surprinde cât mai bine și mai elocvent opinia publică din România, am utilizat analiza cluster de tip K-means, clasificând astfel din punct de vedere pragmatic respondenții în trei tipuri de comportament în funcție de atitudinile împărtășite.

De menționat că fiecare item a fost prelucrat într-o pereche de afirmații care relevă viziuni total opuse asupra aceluiași aspect, respondenții fiind rugați să aleagă varianta cu care sunt de acord sau care se potrivește cel mai bine opiniei lor. Pe scurt, am introdus în analiza realizată cu ajutorul SPSS doar răspunsurile la cei cinci itemi constitutivi pentru dimensiunea Securitate/Drepturi din Barometrul de opinie publică.

Tabelul de mai jos prezintă cei cinci itemi specifici acestei dimensiuni, variantele de răspuns la fiecare dintre ei și modul în care a fost codificată în baza de date fiecare variantă de răspuns. Înțelegerea acestor coduri este importantă pentru că ele au fost folosite de SPSS în calculul coeficienților din analiza cluster. Astfel, un coeficient mai aproape de 2 indică o atitudine mai degrabă centrată pe libertăți, drepturi și pe o abordare precaută a restrângerii acestora, iar unul mai aproape de 0 indică mai degrabă o centrare pe asigurarea securității prin restrângerea drepturilor.

Tabel 1. Cei cinci itemi ai dimensiunii **Securitate vs. Drepturi**, distribuția răspunsurilor din sondaj și codul cu care a fost asociată fiecare variantă în baza de date în vederea analizei cluster.

Variante de răspuns	Cod	Frecvență
În ziua de azi sunt atâtea amenințări încât este normal să acceptăm, prin legislație, să ni se restrângă anumite drepturi pentru a avea o viață mai sigură	0	34,8 %
În ciuda tuturor amenințărilor din ziua de azi, nu este normal să acceptăm, prin legislație, să ni se restrângă anumite drepturi în ideea de a avea mai multă siguranță	2	53,0 %
NS/NR	1	12,2 %

⁷ Cristea, Darie și Dumitrescu, Diana Alexandra, *Endemic Representations of Security Culture in the Romanian Public Sphere*, International conference RCIC 2018 – Redefining Community in Intercultural Context – Bucharest, May 17th-19th 2018.

Nu mă interesează că mi se ascultă telefonul pentru că nu am nimic de ascuns	0	35,3 %
Nu contează că nu ai nimic de ascuns, viața privată trebuie protejată în orice condiții	2	53,9 %
NS/NR	1	10,8 %
Cei care ascultă telefoanele folosesc informațiile obținute așa cum prevede legea	0	27,8 %
Cei care ascultă telefoanele pot folosi aceste informații cum vor ei și nu îi poate verifica nimeni	2	56,5 %
NS/NR	1	15,7 %
Băncile, corporațiile și marile hipermarketuri adună nepermis de multe informații despre noi, clienții lor	0	42,9 %
Băncile, corporațiile și marile hipermarketuri adună informații despre clienți doar în scop comercial și acest lucru nu reprezintă niciun pericol	2	41,5 %
NS/NR	1	15,6 %
În România infractorii au prea multe drepturi și asta afectează siguranța și ordinea publică	0	64,8 %
Ideea că infractorii au prea multe drepturi e susținută de instituțiile de forță (poliție, procuratură etc.) care în realitate vor mai multă putere	2	23,6 %
NS/NR	1	11,6 %

Desigur, este de discutat dacă o centrare pe securitate mai degrabă în dauna drepturilor înseamnă mai multă cultură de securitate decât o tendință de a aprecia mai degrabă deschiderea și libertatea individuală, sau dacă nu cumva lucrurile stau tocmai invers într-o societate democratică. Nu în ultimul rând, trebuie analizat care mix între cele două dă o cultură de securitate rezonabil profilată în raport cu valorile spațiului euroatlantic. Instrumentul de cercetare utilizat dihotomizează însă intenționat opțiunile respondenților în așa fel încât să reliefeze atitudinile pro-securitate, respectiv pro-drepturi, făcând apel nu doar la situații excepționale, ci și la unele cotidiene. De aceea analiza cluster este o metodă foarte bună în acest caz, ea favorizând alcătuirea unor tipologii bazate pe *patternuri* de răspuns care pot fi descrise ulterior prin scorurile indicate în raport cu opțiunile respondenților.

Scurte descrieri ale celor trei tipuri de raportări la dilema securitate vs. drepturi reliefate în baza analizei cluster reprezintă și scopul studiului nostru.

Tabel 2. Analiză cluster K-means: Tipuri pragmatice ale percepției publice asupra ideii dihotomice **securitate** vs. **Drepturi**⁸

Securitate vs. Drepturi	Tipologii		
	Tip 1	Tip 2	Tip 3
Restrângerea anumitor drepturi pentru sporirea siguranței	1,48	,57	1,48
Importanța respectării vieții private proprii	1,61	,12	1,79
Verificarea modului în care sunt folosite informațiile obținute din interceptări	1,29	,91	1,63
Colectarea de informații personale de către entități comerciale (bănci, corporații și hipermarketuri)	1,82	1,13	,07
Evaluarea ideii că infractorii au prea multe drepturi	,86	,50	,42
% de cazuri în fiecare cluster	32,5 %	32,6 %	34,9 %

Sursa: Barometrul culturii de securitate 2018, analiza autorilor. N (valid) = 1000.

Din analiza cluster K-means au reieșit deci trei tipuri de categorii (cf. Tabelul 2), care reflectă dispozițiile atitudinale cu privire la ideea de securitate. Văzute mai degrabă ca niște ideal tipuri ale modului în care populația percepe problematica securității, aceste categorii reunesc elementele comune pe fiecare dintre cele două dihotomii care stau la baza cercetării, și anume securitate *versus* drepturi, toate descrise prin cei cinci itemi din tabelul 1 de mai sus.

Tipul 1

În această tipologie de comportament se regăsesc indivizii care doresc o mai mare transparență din partea instituțiilor, militează pentru susținerea drepturilor individului și nu sunt de acord cu nicio formă de colectare ori manipulare a informațiilor obținute de instituțiile și forțele de ordine, idee ce poate fi corelată cu gradul de neîncredere al românilor în instituții, măsurat și operaționalizat în cadrul unei alte dimensiuni a Barometrului. Atunci când vine vorba de bănci, corporații ori hipermarketuri, neîncrederea în privința gestionării informațiilor

⁸ Tabelul prezentat este cel generat de SPSS în urma analizei rulate de autori. Coeficienții din intervalul (0,1) programul îi scrie cu zecimale, dar fără cifra 0 din stânga virgulei. De exemplu, „,22” trebuie citit „0.22”.

personale de către acestea practic nu există, subiecții percepend-o ca fiind făcută pentru binele cumpărătorului și nicidecum ca pe un afront la adresa securității personale.

Deși la patru indicatori din cinci scorurile sunt clar peste 1 (ceea ce indică o centrare pe drepturi și libertăți), la cel referitor la utilizarea informațiilor provenite din interceptări scorul este mai mic decât la ceilalți trei (1,29), deci avem astfel de-a face cu un sector în care neîncrederea în autoritățile care gestionează acest fenomen nu este atât de mare.

Singurul item care clar iese din tipar este al cincilea, unde scorul plasează respondenții din acest tip cumva între cele două variante de răspuns, deși tendința este de a aprecia mai degrabă că „infractorii au prea multe drepturi”. Desigur, la celelalte două tipuri tendința aceasta este mult mai puternică.

Tipul 2

A doua categorie cuprinde respondenții care sunt în favoarea securității, cei ce sunt de acord cu ideea restrângerii anumitor drepturi cetățenești și individuale în vederea sporirii siguranței, percepend diminuarea acestora pe fondul instabilității și a amenințărilor. Totodată, respondenții din această categorie au un grad mai ridicat de încredere decât celelalte două tipuri în instituțiile abilitate în colectarea de informații, existând o convingere mai mare că informațiile provenite din interceptări telefonice sunt corect utilizate de către stat. Dacă raportăm însă coeficientul obținut la acest indicator la cei corespondenți celorlalți cinci indicatori (deci în interiorul tipului 2), vedem că la această problemă, în particular, „entuziasmul” de a miza pe securitate în dauna drepturilor este mai scăzut.

Tipul 3

Al treilea tip de comportament regăsit tinde să fie tot unul centrat mai degrabă pe drepturi și în dezacord cu restrângerea acestora pentru măsuri de securitate, semănând cumva în acest aspect cu tipul 1.

Spre deosebire de tipul 1 însă, tipul 3 este mult mai suspicios în ceea ce privește utilizarea interceptărilor telefonice și are o problemă serioasă cu colectarea de informații personale de către entitățile economice. De asemenea, subiecții din această categorie sunt cei mai convinși că „infractorii au prea multe drepturi”.

Pe scurt, analiza cluster de tip K-means împarte eșantionul (și, evident, publicul din România) în trei categorii relativ egale numeric (a se vedea tabelul 2) care ilustrează pattern-urile atitudinale de mai jos în opțiunea drepturi vs. securitate:

Tipul 1 – Neîncredători și justițieri, orientați spre mediul privat. Mai degrabă centrare pe drepturi și libertăți decât pe securitate. Neîncredere în instituții, dar nu și în corporații, bănci etc. Singura situație în care centrarea pe securitate este acceptabilă pentru subiecții din această categorie se leagă de percepția că totuși infractorii au capacitatea de a specula sistemul de ordine publică și pe cel judiciar pentru a nu răspunde în fața legii.

Tipul 2 – „Cei care nu au nimic de ascuns“. Clar centrat mai degrabă pe securitate, nu valorizează atât de mult ideea de drepturi dacă ar fi de optat între cele două. Relativ toleranți cu colectarea de date de către bănci și corporații, chiar mai toleranți decât ne-am fi așteptat.

Tipul 3 – Neîncrezători pur și simplu. Neîncrezători în instituții, justițieri, dar foarte împotriva colectării de date de către bănci și corporații. Diferența dintre ei și cei din tipul 1 constă în coeficienții de la ultimii doi itemi.

Concluzii. Trei tipuri de raportare la dilema Drepturi vs. Securitate

Prin urmare, prima categorie care a reieșit din analiza cluster K-means reunește răspunsurile care favorizează sau prioritizează drepturile cetățenilor, chiar în detrimentul securității naționale. Fie ca este vorba mai degrabă despre o „incultură de securitate“ sau despre un individualism manifestat inclusiv în relația cu statul, restrângerea drepturilor, nici măcar pentru a proteja propria securitate, nu este justificată în ochii respondenților din această categorie. Pe de altă parte, ceea ce se remarcă la această categorie este încrederea acordată altor tipuri de instituții (cele comerciale, de exemplu), care pot prelucra date cu caracter personal fără ca acest lucru să fie perceput ca o amenințare la adresa vieții private. Această diferențiere între instituțiile politice și alte tipuri de instituții (bănci, corporații, hipermarketuri) poate fi explicată și prin gradul înalt de neîncredere în instituțiile statului. Ultimul item face referire la drepturile pe care infractorii/presupușii infractori le au, discuție care este încă în agenda publică la noi și care a făcut obiectul unor legi (vezi Recursul Compensatoriu, Legea 169/2017 și Codul de Procedură Civilă articolul 504) și unor sancțiuni primite de la CEDO în ultimii ani. În ciuda acestor lucruri, respondenții consideră că „infractorii“ au „prea multe“ drepturi și acest lucru afectează sau ar putea afecta siguranța și ordinea publică.

Categoria care prioritizează securitatea diferă semnificativ de categoria care prioritizează drepturile: restrângerea drepturilor prin măsuri legislative este firească într-un stat care se confruntă cu amenințări sau care dorește să își consolideze securitatea și ascultarea telefoanelor este benignă pentru că individul consideră că nu are nimic de ascuns. Mai mult, informația este folosită corespunzător, după cum prevede legea, deși aici ar putea fi câteva reticențe. În ceea ce privește al patrulea și al cincilea item, cele două categorii au răspunsuri comune, cu mici diferențe. Colectarea datelor de către alte instituții este justificabilă, în anumite condiții, iar „infractorii“ au „prea multe drepturi“, idee întâlnită transversal în toate cele trei grupuri de răspunsuri.

A treia categorie se remarcă prin eterogenitatea percepțiilor asupra chestiunilor ce țin de securitate. Pe de o parte se aseamănă cu prima tipologie în ceea ce privește restrângerea drepturilor (considerată nejustificabilă), pe de altă parte diferă semnificativ de categoriile precedente prin ideea conform căreia băncile, hiper-

marketurile și corporațiile adună nepermis de multe informații despre clienții lor. La itemii doi (ascultarea telefonului și viața privată) și trei (cum sunt folosite informațiile colectate prin ascultarea telefoanelor) această categorie se apropie ideologic de prima, ambele manifestând temeri cu privire la invadarea intimității, ridică neclarități sau suspiciuni asupra modului în care sunt utilizate datele și prezintă o tendință conspirativistă asupra politicului. Este și cea mai „justițiară” categorie.

Fiind un eșantion reprezentativ pentru populația României cu vârsta de 18 ani și peste, atitudinea respondenților cu privire la dimensiunea de **securitate** vs. **drepturi** nu prezintă discrepanțe atunci când sunt luate în calcul datele socio-demografice – gen, educație, mediu de rezidență, vârstă ori venit. În cuprinsul chestionarului aplicat au mai fost incluși itemi privind accesul la internet, mobil și rețelele de socializare, însă și aici, rezultatele au fost unele omogene, fără discrepanțe care ar putea reprezenta/face trimitere la influența utilizării internetului și a rețelelor sociale în vederea atitudinii individului vizavi de problema securității și a drepturilor.

Tabel 3. Sursele prioritare de informare ale subiecților din cele trei clustere analizate.

Scorurile ușor atipice sunt evidențiate în tabel.

		Tipuri			Total
		1	2	3	
Dvs. de unde va informați cel mai mult despre evenimentele, noutățile importante?	1 De la posturile TV de știri	59,7 %	60,9 %	63,2 %	61,3 %
	2 De pe internet și rețelele de socializare	27,5 %	22,7 %	27,2 %	25,8 %
	3 Nu prea urmăresc știri	12,8 %	16,4 %	9,6 %	12,8 %
Total		100,0 %	100,0 %	100,0 %	100,0 %

BIBLIOGRAFIE

- Cameron, Iain, *National Security and the European Convention on Human Rights*, Kluwer Law International, Hague, 2000.
- Cristea, Darie și Dumitrescu, Diana Alexandra, *Endemic Representations of Security Culture in the Romanian Public Sphere*, International conference RCIC 2018 – Redefining Community in Intercultural Context – Bucharest, May 17th-19th 2018.
- Golder, Ben, și Williams, George, „Balancing National Security and Human Rights: Assessing the Legal Response of Common Law Nations to the Threat Of Terrorism“, *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 8(1), 2006, pp. 43-62.
- Nasir, Akhyari, Arshah, Ruzaini Abdullah et. al., „An Analysis on the Dimensions of Information Security Culture Concept: A Review“, *Journal of Information Security and Applications*, 44, 2019, pp. 12-22.
- Sjaastad, Espen și Bromley, Daniel W., „The Prejudices of Property Rights: On Individualism, Specificity, and Security in Property Regimes“, *Development Policy Review*, Vol. 18, Blackwell Publishers, Oxford, 2000.
- Yazici, Emir, „Nationalism and Human Rights“, *Political Research Quarterly*, 72(1), 2019, pp. 147-161.